

ONCOPHORÁS RÉTEGEK A SALGÓTARJÁNI KŐSZÉNMEDENCÉBEN

ČECHOVIČ VSEVOLOD és HANO VLADIMIR (Praha)

A dél-szlovákiai barnakőszénmedence 1946. évi geológiai felvétele alkalmával Modrý Kamen (Kékkő) község környékén a kőszén fedőjéből kerültek elő *Cardium*okkal és *Limnocardium*okkal együtt *Oncophorák* is. (Čechovič 1948.) A későbbi felvételek alkalmával sikerült az *oncophorás* rétegeket nagyobb területen megtalálni. Rétegtani helyzetükkel és keletkezésükkel Čechovič (1952, 1954) munkája foglalkozik. Az *oncophorás* rétegek Dél-Szlovákiában való jelenlétének bebizonyítása után felmerült a kérdés, vajon ez a kifejlődés nincs-e meg másutt is a Kárpát-medencében, elsősorban a salgótarjáni területen, amelynek földtörténeti kifejlődése közös a dél-szlovákiaival.

A régebbi magyar földtani irodalom tanulmányozása alapján arra az eredményre jutottunk, hogy a dél-szlovákiai *oncophorás* rétegek ekvivalensei a salgótarjáni barnakőszénmedencében a »*cardiumos* rétegek« lehetnének. Ezt a nézetet fejtette ki egyikünk (Čechovič) Prágában a Földtan-Ásványtani Társaság 1953. április 27-i ülésén.

Az összehasonlítás a következőkkel volt megokolható :

1. Az *oncophorás* és a *cardiumos* rétegek a két medencében körülbelül azonos rétegtani helyzetűek.
2. Faunatársaságuk (biocönózis) igen jellegzetes, uralkodóan *Cardium*okból.
3. A *Cardium*ok teljes hasonlósága. Az említett rétegekben mindkét medencében uralkodóan fordul elő a *Cardium (Cervastoderma) edulis* var. *arcella* Du j.
4. A *Cardium*ok a dél-szlovák medencében is gyakran olyan nagy tömegben fordulnak elő ezekben a rétegekben, hogy jelenlétükkel teljesen elnyomják az *oncophorákat*, tehát inkább »*cardiumos*« rétegeknek nevezhetők.

A kifejtett nézetek alapján elhatároztuk, hogy az 1953. évi magyarországi tanulmányutunk alkalmával áttanulmányozzuk a »*cardiumos* rétegek« faunáját.

A rétegek faunájának revízióját Schréter Z., Csepregyhyné Meznics I. és Bartkó L. magyar geológusok közreműködésével végeztük el.

A Magyar Állami Földtani Intézet gyűjteményében a salgótarjáni *cardiumos* rétegek mintáiban Schréter kollégával a *Cardium*ok között megtaláltuk az *Oncophorákat* is. Úgyszintén a Magyar Nemzeti Múzeum Föld- és Őslénytárának gyűjteményében Csepregyhynével sikerült *Oncophorákat* találnunk a *cardiumos* rétegmintákban. Végül Bartkó kollégával a salgótarjáni medencében a *cardiumos* rétegek lelőhelyein Piliny környékén és Szécsényfelfalutól északkeletre szintén találtunk néhány *Oncophorát* a *Cardium*ok között. Az *Oncophorák* ezeken a lelőhelyeken lenyomatok és díszítéses kőbelek alakjában fordulnak elő, ennek ellenére azonban jól felismerhetők a teknő alakja és az elülső záróizmot szegélyező borda alapján. Az *Oncophorák* itt is az ismert *cardiumos* és *limnocardiumos* biocönózisban fordulnak elő.

Őslénytani leírás

VENERIDAE, ONCOPHORA RZEHA K 1883

Oncophora socialis R z e h a k

A díszítéses kőmagokon és lenyomatokon csak növedékvonalak és a jellegzetes borda látható, amelyek az elülső izom rögzítésére szolgált. A borda eláll a teknő búbjának elülső részétől és ferdén előre metszi a teknőt. A teknő 2/3 magasságban végződik. A teknő elülső része rövid és lekerekített. A búb, amelyik a teknő harmadában helyezkedik el a rossz megtartás következtében nem jellemezhető. A zárszerkezet, főleg a Veneridákra jellemző harmadik kardinális fog maradványa, szintén nem látható.

A teknő hossza 20—28 mm, magassága 11—15 mm. Az oldalak koeficiense 20 : 7—28 : 9. A meghosszabbodás koeficiense 0,5—0,6.

Oncophora socialis ilonae nov. subsp.

Holotypus (4. sz.) az Uholny prieskum n. p. Turc. Teplicei gyűjteményében. Lelelőhely : Szécsényfelfalu.

Legjellegzetesebb egy balteknő, amelynek alakja különbözik a többi példányoktól. A teknő elülső része a normális alakkal szemben igen lapított. Az izomborda lenyomata igen kifejezett és a teknő 3/4 magasságában végződik. A teknő hátulsó része erősen megnyúlt. A zárszerkezet nem látható és a búb rész rossz megtartású. A teknő hátsó részét erős növedékvonal díszíti, amelyik fokozatosan gyengülve átmegy a teknő elülső részére is. A teknő hossza 30 mm, magassága 13,5 mm, az oldalak koeficiense 29 : 8, a meghosszabbodás koeficiense 0,46.

A leírt maradványok alapján nem kétséges, hogy a dél-szlovákiai oncophorás rétegeknek fáciesben és rétegtanilag a salgótarjáni köszénmedence *cardiumos* rétegei felelnek meg. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az oncophorás és *cardiumos* rétegek faunája mindaddig nincsen őslénytanilag megfelelően feldolgozva. Szükséges a rétegeknek és faunájuknak tanulmányozása és összehasonlítása a többi európai lelőhelyekkel.

A Dél-Szlovákiában és a salgótarjáni medencében végzett tanulmányok alapján feltételezzük, hogy az oncophorás (= *cardiumos*) rétegek a miocén tenger partmenti lagunáiban üledtek le, és a tengeri, parti fáciesű *pectenes* rétegeknek csökkentsósvízi jellegű ekvivalensei. A mélytengeri fácies a nevezett területeken slires kifejlődésű. Ez a mélyebb tengeri slir a terület nagy részén a mélyben van, vagy le lett tarolva és ma többnyire csak a csökkentsósvízi és parti tengeri rétegek fedőjében látható, mint a későbbi transzgresszió tennéke.

IRODALOM

1. Čechovič, V.: Nález oncophorových vrstiev v panonskej paňve, Práce št. geol. ustavu v Bratislave š. 17. 1948. — Čechovič, V.: Geologia jugoslavenkej ugoľnej paňvy. Geologické práce Soš. 33. Bratislava, 1952. — 3. Čechovič, V.: Podmienky vzniku a stratigrafické postavenie oncophorových vrstiev. Geologický sborník SAV. Bratislava (in litt) 1954.

Находка онкофоровых пластов в шальготарьянском угольном бассейне

Всеволод Чехович и Владимир Гано (Прага)

В 1946 г. при геологической разведке нового угольного бассейна в Южной Словакии в окрестностях города Модрый Камень на нескольких местах было обнаружено наличие пластов с онкофорами и многочисленными мелкими кардидами и лимнокардидами (В. Чехович, 1948 г.).

Немного позже геологической картировкой и буровыми скважинами была установлена площадь распространения онкофоровых пластов в Южнословацком угольном бассейне и были высказаны взгляды как на их стратиграфическое положение, так и на условия их образования (В. Чехович, 1952, 1954 гг.).

В связи с этой находкой у нас появилось предположение о возможности более широкого распространения онкофоровых пластов в миоценовых отложениях Паннонского бассейна, главным образом на территории Венгрии. При изучении венгерской геологической литературы наше внимание особенно привлекли «кардидовые пласты» соседнего Шальготарьянского угольного бассейна. Из этих пластов венгерские геологи в ряде работ описали весьма характерную фауну, состоящую исключительно из мелких кардид, которые обыкновенно являются постоянными спутниками онкофор. На этом основании мы предполагали, что «кардидовые пласты» Шальготарьянского угольного бассейна и без наличия онкофор могут быть эквивалентом наших онкофоровых пластов.

Вопрос был решен нашей научной командировкой в Венгрию в 1953 г. При совместной работе с венгерскими геологами З. Шретером, И. Чепрегине-Мезнеричи и Л. Бартко нами были найдены отпечатки и скульптурные ядра онкофор на образцах кардидовых пластов Шальготарьянского угольного бассейна как в коллекциях Государственного геологического института, так и Национального музея в Будапеште. Кроме того, мы нашли онкофоры и непосредственно в Шальготарьянском бассейне в обнажении кардидовых пластов у деревни Пилинь, северо-восточнее города Сеченьфельфалу.

Найденные нами онкофоры относились главным образом к виду *Oncophora socialis Rzeh.* Один экземпляр, который отличался от *Oncophora socialis Rzeh.*, был нами описан, как новый подвид *Oncophora socialis ilonae nov. subsp.*

На основании нашей работы в Венгрии можно вполне определенно считать, что онкофоровые пласты Южнословацкого угольного бассейна являются совершенно тождественными с кардидовыми пластами Шальготарьянского угольного бассейна.

Мы считаем, что онкофоровые пласты отлагались в лагунах нижнемиоценового моря, а их стратиграфическим эквивалентом являются мелководные и прибрежные морские фации с пектенидами. Их глубоководным эквивалентом, очевидно, будут шлировые пласты с богатой фауной отнангского характера, большая часть которых как в Южнословацком, так и в Шальготарьянском бассейнах была размыта и отнесена.